

Netwerk Stier bij de Koe

Verslag themadag “Typisch Koeien om mee te fokken”

14 november 2008

Op vrijdag 14 november werd de derde themadag van het Netwerk Stier bij de koe georganiseerd door het Louis Bolk Instituut. Het Netwerk zet het fokken met eigen stieren op de kaart. Steeds meer melkveehouders beginnen er mee en het krijgt zo een serieuze plek in de sector. Maar het ontbreekt op veel bedrijven nog vaak aan kennis over het selecteren van fokdieren, registratie van de fokkerij en het omgaan met stieren. Het doel van het Netwerk is dan ook hierover kennis te vergaren en te verspreiden. Deze dag stond in het teken van de stiermoeders, want zij zijn immers ook de basis van elke veestapel. Maar hoe selecteer je de beste moeders? Waar moet je op letten? Aan de hand van een aantal interessante lezingen kon het publiek van 35 mensen zijn kennis op dit gebied weer verder aanscherpen.

Fokkerservaringen

De dag werd georganiseerd op De Grootte Voort, het Jersey-kaasbedrijf van **Jan Dirk en Irene van de Voort** aan de Postweg te Lunteren. Op dit bedrijf worden al 50 jaar Jerseys gemolken en sinds Jan Dirk en Irene de scepter zwaaien gebeurt dat op biologische wijze. Dit betekent voor hen dat de kringlopen zoveel mogelijk gesloten dienen te worden zodat het bedrijf kan laten zien dat de REMEKER kaas een echt streekproduct is, geproduceerd van de Lunterense bodem en met Lunterens

vee. Daarom is vorig jaar de keuze gemaakt om ook de fokkerij zelf te gaan doen en wel volgens de familieteeltmethode, zoals dat ook gebruikt wordt in de fokkerij van het FH ras. Er lopen al verschillende stieren in de stal, netjes gehuisvest in speciale strohokken. Irene is er van overtuigd dat dit hun veestapel ook sterker zal maken. In 2007 gingen er nog al veel kalveren dood door para, en wat bleek, de kalveren uit natuurlijke dekking van de eigen stier bleven leven. Dat deed de beslissing versnellen

De tweede fokker aan het woord, **Jan Stoel** uit Mastenbroek, fokt ook met dekstieren, maar deze koopt hij voornamelijk nog aan. Maar hij fokt wel op een heel eigenzinnige wijze. In Wageningen, bij de vakgroep Veefokkerij, had hij geleerd dat de fokwaarden de beste manier waren om goede melkgevendende koeien te fokken. In Mastenbroek wilde dat later, toen hij boer werd, niet lukken, niet met Holsteins gangbaar of biologisch en niet met Blaarkoppen. Echter, een aantal kruisingen tussen Blaarkop en MRIJ deden het wel goed. Het waren koeien zonder problemen, en dat vindt Stoel erg belangrijk. ‘Trammelantkoeien’ daar heeft hij een hekel aan. Nu fokt hij zoveel mogelijk rassen door elkaar en kijkt daarbij welke eigenschappen hij nog niet in de veestapel heeft. Hij heeft meerdere (3-4) stieren in de kudde lopen en de stieren en koeien moet zelf maar uitzoeken met wie zij willen ‘gaan’. Vaak is dat de oudste stier, maar ook jongeren krijgen naar verloop van tijd meer de kans. Op deze manier wil Stoel de natuur zoveel mogelijk zijn gang laten gaan. Hij is er van overtuigd dat de

ene koe beter kan paren met een bepaalde stier dan met een andere stier en dat de natuur daar in selecteert. Opmerkelijk is daarbij dat de stieren heel rustig overkomen en geen interesse lijken te hebben in de boer of een bezoeker. Het idee hierachter is dat zij steeds druk zijn met de hiërarchie onderling zodra er meer stieren zijn. De mens speelt hier geen rol in, alleen wanneer een stier alleen in de kudde is, dan is de mens een bedreiging.

De oudste fokstier in Mastenbroek

De derde fokker was **Bas Engelen**, de directeur van KI-Samen. Hij was uitgenodigd omdat hij naast het verkopen van rietjes ook dekstieren verkoopt, en dat lijkt wel een heel vreemde combinatie omdat voor elke dekstier immers geen rietjes meer kunnen worden verkocht. Maar Engelen blijkt in vele opzichten zijn eigen lijn te trekken. Over fokwaarden maakt hij zich niet al te druk, het zijn volgens Engelen “fantasieën van mensen achter de computer die lucht op lucht plakken zoals in de bankensector ook het geval bleek”. Daarbij merkt hij wel op dat men van hem gewend is rake uitspraken te doen, en dat doet hij dus ook en daarbij overdrijft hij natuurlijk wel eens wat. Maar zijn lijfspreuk is “Topstieren worden gemaakt en fokstieren worden geboren”. KI-samen doet ook wel mee met fokwaarden bij de stieren te leveren omdat iedereen daar nu eenmaal naar kijkt.

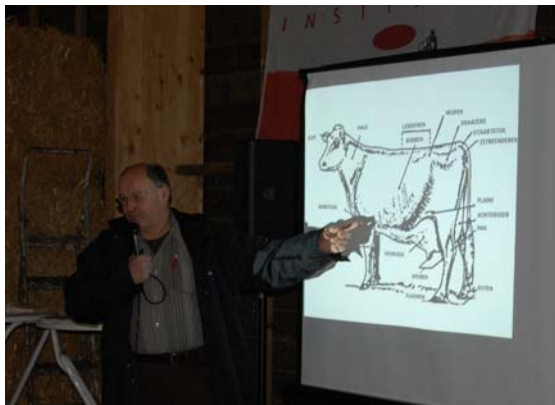
Engelen houdt zelf het meest van melktypische koeien. “Dubbeldoel is voor de hobbyist, daar wordt je nooit beter van” houdt hij het publiek voor, waar toch wel veel dubbeldoelfokkers tussen zitten. De hand gaat daarom ook meteen omhoog bij een MRIJ fokker, die zegt dat MRIJ er toch altijd goed uit komt, economisch? Engelen beaamt dat direct, het zijn bij MRIJ vooral de goede klauwen en het eiwit die het doen, volgens hem, en met goede klauwen komt een koe een heel eind.

Maar waar het om gaat in de melkveefokkerij is dat een melkkoe veel melk geeft en daar geen moeite mee heeft. Hiervoor moet een koe goed in balans zijn, dat geldt voor alle rassen en kleurtjes. En Voer is melk, hoe meer er in gaat, hoe meer er uit komt bij een melktypische koe. Dik of groot, het maakt geen moer uit. Vooral de draaier moet op de goede plek zitten. Het gaat vaak fout in de fokkerij omdat de draaier 5 cm teveel naar achteren zit, waardoor de koe in de rug gaat hangen. Zit de draaier goed, dan staan de poten recht (slijten gelijkmatig af) en is het kruis vlak, waar een goed uier onder kan. Als het kruis lang en breed is, is het uier dat ook. En daar kan veel melk in.

Verder wijst Engelen er nog op dat met het gebruik van buitenlandse rassen vaak slechte klauwen worden geïmporteerd. In het buitenland lopen deze rassen vaak op een zachte ondergrond en in Nederland op beton. Dat gaat dan mis, vooral wanneer de draaier dan ook niet goed zit.

Er zijn voor Engelen geen grenzen voor melkproductie. Als een koe het kan, dan is alles mogelijk.

Maar de boer moet het ook kunnen, anders gaat het ook mis. Het gebeurt te vaak dat boeren achter

elkaar aanlopen en dat moet je niet doen. Gewoon doen wat je zelf aan kunt dus. En je moet koeien niet dwingen tot productie maar koeien fokken met een hoge drang voor productie.

Daarna komt het onderwerp op merkmelk. Of de KI daar wat aan kan doen? Dat is koren op de molen voor Bas Engelen. KI-Samen was de eerste die ging kijken naar de aanleg van koeien en stieren voor kappacaseïne en zij doen dat nog steeds. De aanleg voor kappacaseïne is hoger bij de oude rassen zoals MRIJ en FH. Het zat vroeger meer in de koeien in de oude kaasgebieden in Zuid Holland en Utrecht. Met meer

kappacaseïne in de melk kun je van minder melk kaas maken, dat trucje wordt ook door van der Voort gebruikt met de Jersey koeien. Zij hebben 6,5 kg melk nodig voor 1 kg kaas. In de gangbare melk is dat vaak 8 of 9 kg melk voor 1 kg kaas. Bij KI-Samen kun je dus naast stieren die een sterk exterieur vererven ook aankloppen voor stieren met een goede kappacaseïne aanleg.

De Groote Voort

De rondleiding over het bedrijf van Irene en Jan Dirk van de Voort begon in het kaaspakhuis. Hier ligt de basis van het bedrijf opgeslagen. Alle melk wordt verkaast en de **Remeker-kaas** wordt vooral geëxporteerd naar Duitsland en Engeland. In deze laatste bestemming wordt het als niche-product verkocht in winkels in Londen en dus niet als biologisch. De mensen kopen het daar puur om de smaak en fam. Van de Voort wint dan ook regelmatig prijzen voor hun kwaliteitskaas. De koeienstal is helemaal ontworpen door hen zelf. Het is een

grote open potstal. De koeien kunnen met speciale opdraaihekken op worden gesloten op de roosters of in de pot als dat nodig is. De koeien vreten aan het voerhek en krijgen daar grasklaverkuil van eigen bodem aangevuld met o.a. geplet graan door een voermengwagen. De kwaliteit van het voer is erg belangrijk voor de kwaliteit van de kaas. Het moet vooral zuiver zijn. Op dit moment heeft de helft van de veestapel van 100 melkkoeien horens.

Fam. Van de Voort wil namelijk de horens er weer op omdat dit volgens hen bij de koe hoort en ook een betere vertering geeft en betere melk. “Tijdens het herkauwen worden de horens warm” verteld Jan Dirk, en hij denkt dat dat niet voor niets is. Zij hebben ook uitgevonden dat rauwe melk van gehoornde koeien langer goed blijft. De gehoornde en ongehoornde koeien worden in aparte groepen gemolken omdat zij elkaar anders in de wachtruimte kunnen verwonden. Maar zo kan dus ook de kwaliteit van de melk worden beoordeeld. In de zomer gaan de koeien zoveel mogelijk naar buiten. Maar in de winter voelen ze zich prima in deze stal. De stal is helemaal open. Misschien niet zo behaaglijk voor de boer, maar wel voor de koeien.

Triple-A

Marcel Verboom, van Weeks Animal Analysis, gaf hierna een duidelijk overzicht van de mogelijkheden van de aAa methode. Met deze methode worden de beste matches tussen koeien en stieren gezocht op basis van de bouw van de koeien. Deze Bouw wordt hiervoor in 6 verschillende typen verdeeld die alle nodig zijn voor een goed functionerend dier.. Dit zijn: 1: melktypisch, 2: hoog, 3: open, 4: sterk, 5: breed en 6:stijl. Bij het vaststellen van de typen in een dier wordt vooral gekeken naar verschillende verbanden tussen kenmerken. Zo wordt bijvoorbeeld bij een dier met een ondiepe borst een slechte doorbloeding geconstateerd omdat er niet genoeg ruimte is voor hart en longen. En ook de draaier moet op de goede plek zitten wat een betere gang geeft en een kruis waar een goede uier onder kan hangen. Een koe of stier krijgt een code van 3 cijfers, voor de koe zijn dit de drie typen waar zij het meest in tekort komt en bij de stier zijn dit juist de typen die de stier het meest doorgeeft. Zo hoeft men vervolgens uit de geselecteerde stieren alleen nog maar dezelfde cijfers bij de koeien te zoeken, dus 346 bij 346 en 651 bij 651 of een zo goed mogelijke combinatie natuurlijk want triple A is vaak niet de enige selectiemethode maar de veehouder maakt vaak eerst een keuze op basis van productie of exterieureigenschappen.

Verboom en zijn collega's geven een onafhankelijk advies, fokkerijorganisaties moeten daarvoor wel de Triple A code bij stieren laten vaststellen zodat tripleA gebruikers deze kunnen benutten.

Marcel Verboom en Irene met de mooiste van de stal

deze mooie gebalanceerde koe moet met zorg een gebalanceerde stier worden gezocht, anders zullen de nakomelingen weer minder zijn. “Maar voordat je een hele veestapel van zulke mooie koeien hebt, is er nog veel werk aan de winkel”, stelt Verboom, die al een afspraak met Irene en Jan Dirk van de Voort heeft gemaakt.

HB-KI voor DHZ-KI

Henk de Bruin kwam vertellen over zijn bedrijf dat zich richt op verschillende facetten van rundveevoortplanting. Hij geeft o.a. cursussen insemineren en heeft een service voor KI opgezet. Daarnaast komt hij op bedrijven om sperma te winnen en in te vriezen van dekstieren voor particulieren. De Bruin gaf ons eerst een boel basisinformatie over hoe een eikel in de koe wordt bevrucht, hoeveel zaadcellen daarvoor nodig zijn (uiteindelijk maar 1!) en wanneer een koe het best geïnsemineerd kan worden. Hij vertelde daarbij dat veel koeien steeds korter tochtig zijn en daarom eerder geïnsemineerd moeten worden, of voor een beter resultaat twee keer geïnsemineerd moeten worden voor een beter gespreid aanbod van zaadcellen. Dat is natuurlijk makkelijker wanneer de veehouder zelf insemineert en een flink aantal goedkope rietjes in het vat heeft van de eigen stier. Maar per stier is het aantal zaadcellen dat per dosis ingevroren wordt en nodig is voor een goed bevruchtingsresultaat, heel verschillend.

Minimaal moeten er 2,5 miljoen goede zaadcellen in een dosis zitten voor een goed resultaat.

In de eileider kun je dan 10.000den zaadcellen terug vinden en bij de eikel nog ongeveer 1000 tot 10.000. Het is een ware afvalrace voor de zaadcellen. Zij worden bijvoorbeeld aangevallen door wittebloedcellen. Gedurende de reis naar de eikel ondergaan de zaadcellen een zogenaamde ‘capacitatie’, waardoor een buitenste membraan oplost zodat een enzym vrijkomt dat nodig is om door de eischaal of ‘zona pellucida’ van de eikel heen te dringen en daarna te versmelten met de eikel. Het is dan ook begrijpelijk dat de timing heel precies komt en daarvoor heel veel cellen nodig zijn om voor die ene zaadcel de timing precies goed te krijgen.

Maar de hamvraag voor De Bruin was deze dag: Hoe krijg je het voor elkaar om van een stier op een bedrijf sperma te winnen? Op KI-stations worden stieren getraind om op een nep-koe of ‘dummie’ te

Aan het eind van de dag gaan we met Verboom nog ‘even’ een paar Jerseykoeien analyseren. Er blijkt veel variatie in de stal van Van der Voort aanwezig. Zij doen dan ook nog niet aan Triple A. Verboom haalt er een paar specifieke voorbeelden uit die nog wel wat correctie van een stier kunnen gebruiken. Maar hij komt ook met een heel mooie gebalanceerde koe aanzetten. Wat kun je daar nu mee fokken? Een code zal zij wel krijgen maar de typen daarin zijn maar heel minimaal nodig. Dit leidt dan ook tot de vraag hoe zwaar een code weegt per dier. Dat is niet zo makkelijk te beantwoorden. Het is altijd een relatieve benadering. Voor

Henk de Bruin aan het woord

springen waar dan een spermavanger met een kunstschede veilig onder zit. Maar stieren op een bedrijf kennen dit niet en hebben soms nog niet of heel weinig gedekt! De Bruin liet ons daarop een video zien die opgenomen was voor een TV programma. Deze video maakt duidelijk dat je soms een soort rodeo-clown moet zijn om het sperma te kunnen vangen.

Het beste kan een veehouder de stier trainen door hem uit de hand te leren dekken. Voordat de Bruin dan komt, kan een koe voor die dag tochtig gespoten worden en bij het dekken van deze koe vangt de Bruin het zaad van de stier dan op in een kunstschede. Voor een goede opbrengst zou een stier wel al vaker hebben moeten dekken maar liever niet de dagen van te voren. Op deze manier zitten er meer zaadcellen in het sperma en komt de Bruin niet voor niets naar het bedrijf en vallen de kosten mee. Gemiddeld kunnen zo ongeveer 400 dosis per stier worden ingevroren met een range van 100 tot 1000 dosis, afhankelijk van de hoeveelheid zaadcellen die per dosis worden ingevroren.

Met al deze informatie kan deze dag gerust een vruchtbare dag genoemd worden waar weer volop van mening is gewisseld over verschillende onderwerpen en waar veel informatie van mee naar huis genomen kan worden voor het verder ontwikkelen van een duurzame bedrijfseigen fokkerij. Ter afsluiting wordt nog geopperd of er misschien een stierenbank moet komen. Veehouders zoeken vaak een dekstier maar er is te weinig aanbod omdat de meeste veehouders de stiertjes van hun beste koeien weg doen naar de mesterij. Er zou gewerkt kunnen worden met een lijst met daarop bedrijven die doorlopend stiertjes te koop hebben. Of bedrijven kunnen op deze lijst incidenteel aangeven dat een van een paar beste koeien misschien een stiertje geboren wordt en dat dat dan te koop is. Een soort 'stierenbank' dus. Op de website natuurlijkefokkerij.nl kan daar een plek voor worden gecreëerd.

Wytze Nauta
Louis Bolk Instituut

Irene met een veelbelovende jonge stier